DUBBA · OYSS HAZIRLIK
10. Sınıf Coğrafya Dersi 1. Dönem 2. Ortak Yazılı Sınavı · Senaryo 1
Süre: 40 dakika · Her sorunun puanı yanında yazılıdır.

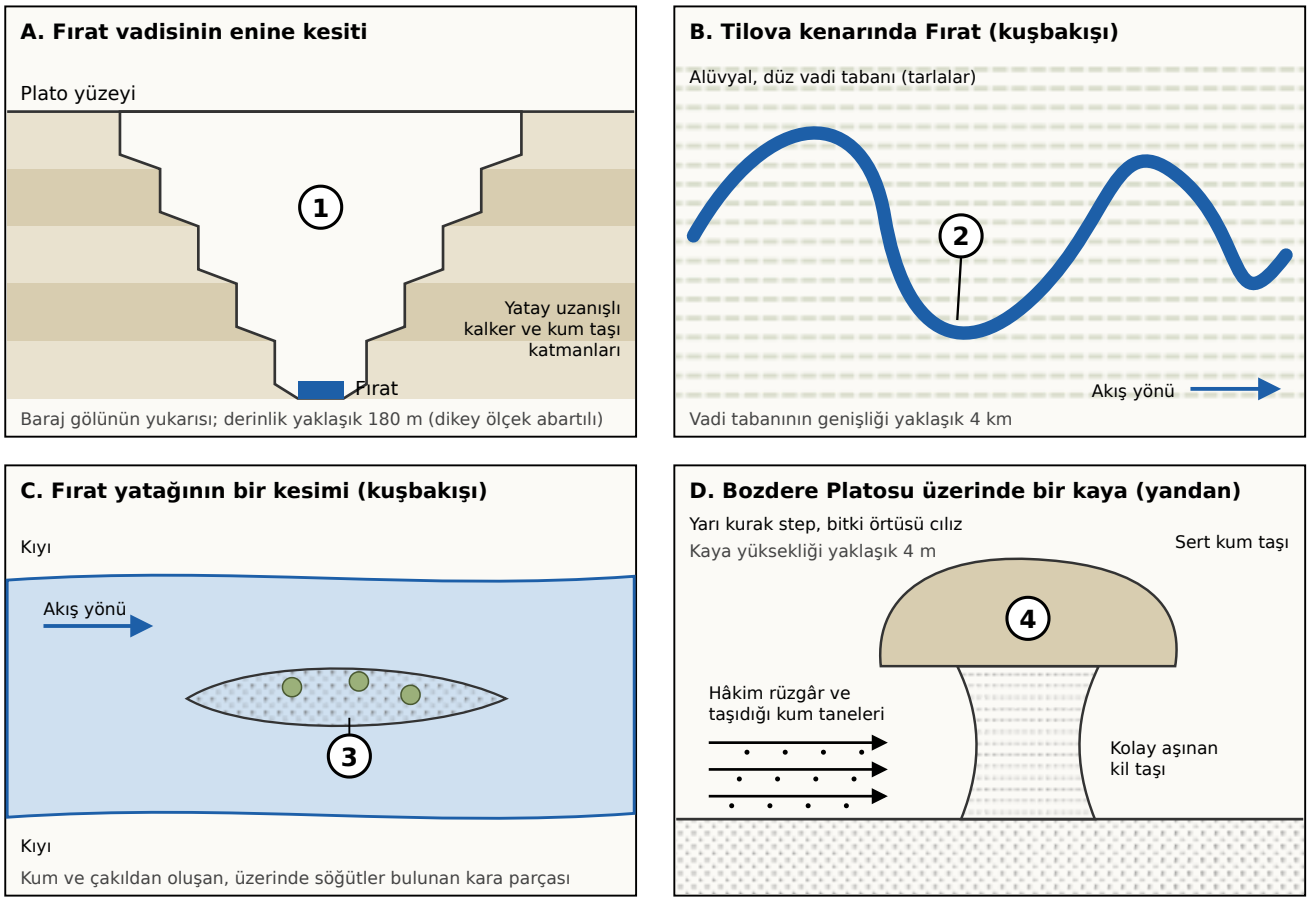
Adı Soyadı: .....
Sınıf / No: .....
Puan: .....

Telefonda aç: süreli çöz, paylaş

10. Sınıf Coğrafya · 1. Dönem 2. Ortak Yazılı (Senaryo 1)

1. Rojda, Fırat kıyısındaki Serinkale ilçesinde yaşamaktadır. Coğrafya dersinde sunacağı "Yakın çevremizin yer şekilleri" çalışması için ilçe çevresinde çektiği fotoğraflardan yararlanarak Şekil 1'deki şematik görünümleri hazırlamıştır.

Şekil 1. Serinkale çevresindeki bazı yer şekillerinin şematik çizimleri

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1.1. Şekil 1'de numaralarla gösterilen yer şekillerine ait aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Numara	Yer şeklinin adı	Oluşumunda etkili dış etken	Süreç (aşındırma / biriktirme)
1			
2			
3			
4			

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

1.2. 2 ve 4 numaralı yer şekillerinin nasıl oluştuğunu, şekildeki ortam koşullarıyla ilişkilendirerek açıklayınız.

2. Hakan'ın da bulunduğu öğrenci grubu, öğretmenleriyle birlikte Serinkale çevresinde yer şekillerini inceleyecekleri bir saha çalışması planlamıştır. Grubun hazırladığı ilk plan şöyledir:

- **Hazırlık ve planlama:** Gezi günü ve saati belirlendi, okul servisi ayarlandı.
- **Sahada uygulama:** Her durakta manzara fotoğrafı çekilecek.
- **Raporlama ve sunma:** Çekilen fotoğraflar okul panosuna asılacak.

Öğretmen bu planın, çalışmanın amacını karşılamadığını belirtmiştir. Grup, planını düzelttikten sonra gerçekleştirdiği gezide aşağıdaki gözlem notlarını almıştır.

> ***Durak 1 – Fırat'ın batı yamacı:*** *Yamaçta, nehir yatağından yaklaşık 12 ve 35 metre yukarıda iki düzlük basamak var. Basamakların üstü yuvarlaklaşmış, pürüzsüz çakıllar ve kumla örtülü.*
>
> ***Durak 2 – Tilova kenarında sürülmüş bir tarla (ağustos):*** *Rüzgârın kuvvetlendiği öğleden sonra tarladan toz bulutu kalkıyor. Tarlanın rüzgâra açık kesiminde ince toprak taneleri gitmiş, yüzeyde çakıl ve iri taneler kalmış.*
>
> ***Durak 3 – Bozdere Platosu eteği:*** *Seyrek çalıların rüzgâr almayan tarafında yarım metre yüksekliğe ulaşan kum yığınları oluşmuş.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

2.1. Grubun ilk planındaki her aşamaya, yer şekillerinin oluşumunda etkili aşınım ve birikim süreçlerini araştırma amacına uygun **ikişer** çalışma ekleyiniz.

2.2. Durak notlarından **ikisini** seçiniz. Seçtiğiniz her durak için notlardaki hangi gözlemin, orada etkili olan kuvveti ve aşınım ya da birikim sürecini kanıtladığını gerekçesiyle açıklayınız. Her biri için bu yerin gelecekte nasıl değişebileceğine ilişkin bir öngörüde bulununuz.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

2.3. Gezide gözlenen yer şekillerinden birinin Türkiye için taşıdığı önemi yazınız. Bu varlığın korunmasına yönelik **iki** öneri veriniz.

3. Serinkale Kaymakamlığının hazırladığı tanıtım broşüründe ilçenin coğrafi özellikleri şöyle anlatılmaktadır:

> *Serinkale, Güneydoğu Anadolu'da, Fırat'ın doğu kıyısında yer alır. İlçe topraklarının güney yarısını eğimi çok az olan Tilova kaplar; ovanın toprağı Fırat'ın ve yan derelerinin uzun süre boyunca bıraktığı alüvyondan oluşur. İlçenin batısında, ovadan yaklaşık 250 metre yükselen Bozdere Platosu uzanır. Platonun yüzeyi düzdür ancak derin dere yataklarıyla parçalanmıştır; toprağı ince ve taşlıdır. Kuzeyde Fırat, yatay kalker katmanlarını yararak derin bir kanyon içinde akar; kanyonun aşağı kesimi yirmi yıl önce yapılan barajın gölü altında kalmıştır.*
>
> *Tilova'da sulama kanallarıyla pamuk, mısır ve buğday yetiştirilir; tarlalar geniştir ve makineyle işlenir. Plato köylerinde koyun ve keçi yetiştirilir, yer yer yalnız yağmura bağlı buğday ekilir. İlçe merkezini il merkezine bağlayan bölünmüş yol ile demir yolu ovadan geçer; plato köylerine dar ve virajlı yollarla ulaşılır. Kanyonun iki yakası arasındaki tek bağlantı, baraj gölü üzerindeki köprüdür. Ovadaki köyler kalabalıktır ve evleri birbirine yakındır; plato köyleri küçük ve dağınıktır. Son yıllarda baraj gölünde tekne gezileri düzenlenmeye başlanmış, ilçe merkezinin çevresindeki tarlalarda konut yapımı hızla artmıştır.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

3.1. Broşürdeki bilgilerden yararlanarak Serinkale'deki yeryüzü şekillerinin beşerî faaliyetlere etkilerini GZFT analiz tekniğine göre çözümleyiniz. Her bölüme, yer şekli ile beşerî faaliyet arasındaki ilişkiyi gösteren **birer** madde yazınız.

- **Güçlü yön:**
- **Zayıf yön:**
- **Fırsat:**
- **Tehdit:**

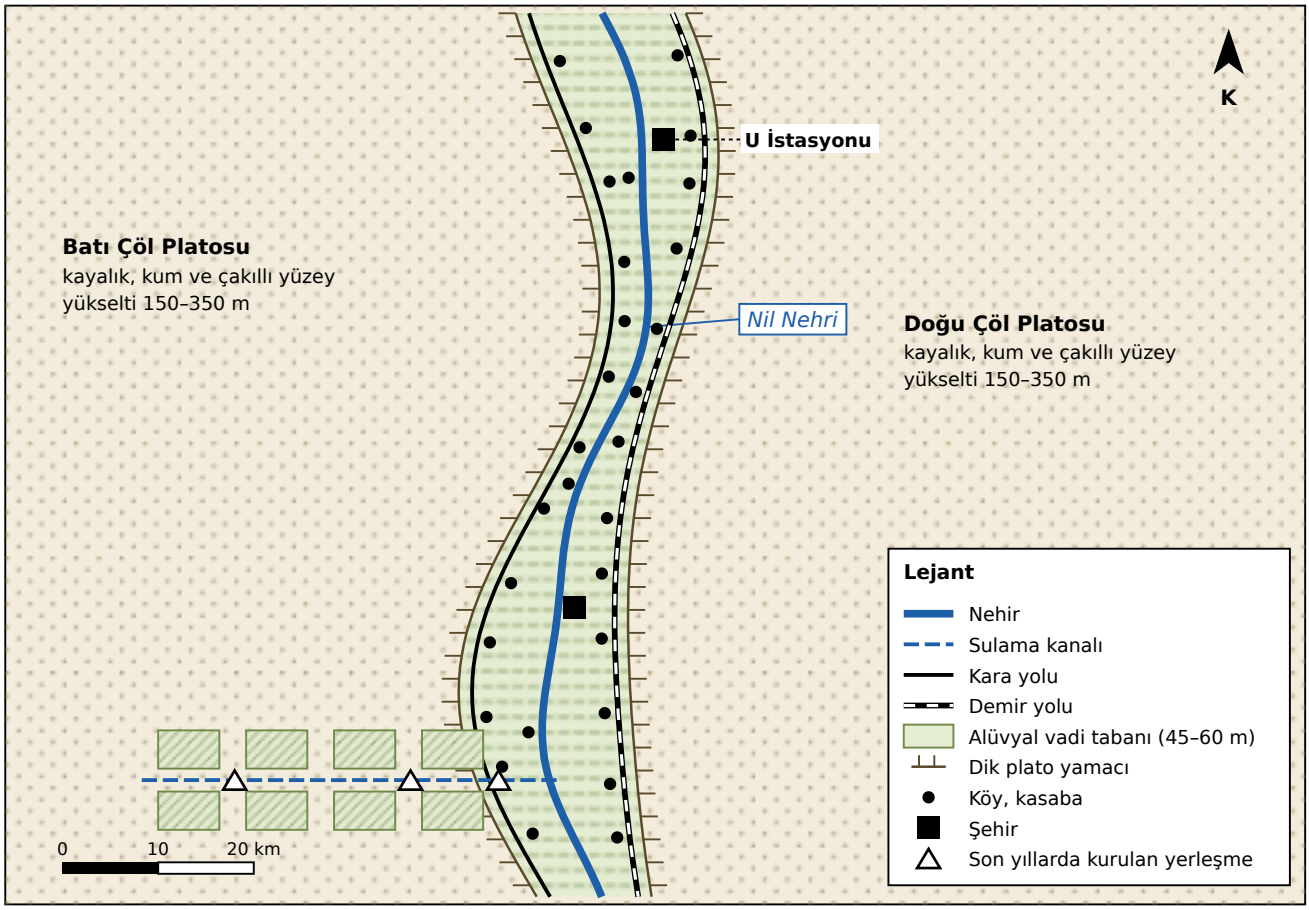
© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

3.2. Beren, barajın yapılmasıyla Fırat vadisinde nelerin değiştiğini araştırmak istemektedir. Beren'in bu araştırmada kullanabileceği, insan faaliyetlerinin yeryüzü şekilleri üzerindeki etkisini sorgulayan **üç** soru yazınız.

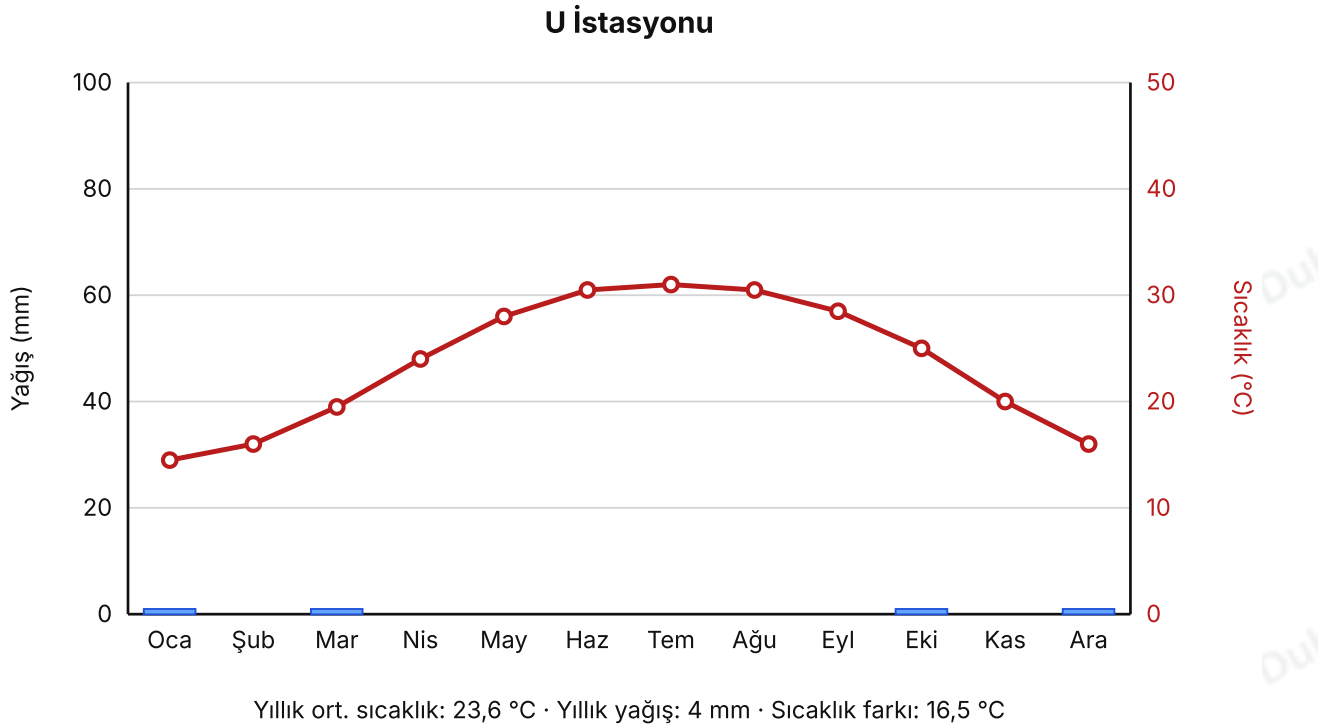
4. Rojda, Mısır'daki Nil Vadisi'nde yerleşmelerin dağılışını anlatan bir belgesel izlemiş ve aşağıdaki notları almıştır. Rojda notlarına vadinin bir kesimini gösteren şematik haritayı (Şekil 2) ve vadideki U İstasyonu'na ait iklim grafiğini (Şekil 3) eklemiştir.

- *Vadide yaşayanların neredeyse tamamı nehrin iki yanındaki şeritte oturuyor; şeridin dışına çıkıldığında birkaç kilometre içinde yerleşmeler sona eriyor.*
- *Vadi tabanındaki koyu renkli, ince taneli toprak, nehrin binlerce yıl boyunca taşkınlarla bıraktığı malzemeden oluşmuş. Platolarda toprak örtüsü yok denecek kadar ince; yüzey kum, çakıl ve çıplak kayalarla kaplı.*
- *Vadi boyunca nehre paralel uzanan kara yolu ve demir yolu var; nehirde yük ve yolcu taşıyan gemiler çalışıyor.*
- *Son yıllarda nehirden açılan bir sulama kanalıyla batı platosundaki çöl arazisinin bir bölümü tarıma açılmış, kanal boyunca yeni yerleşmeler kurulmuş.*

Şekil 2. Nil Vadisi'nin bir kesiminin şematik fiziki haritası

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

Şekil 3. U İstasyonu iklim grafiği

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

4.1. Yerleşmelerin vadi tabanında yoğunlaşıp platolarda neredeyse hiç bulunmamasını, Şekil 2, Şekil 3 ve notlardan yararlanarak **dört** doğal faktörle açıklayınız.

4.2. Notlardan yararlanarak vadideki yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişiminde etkili olan **iki** beşerî faktörü belirleyiniz. Her birinin etkisini açıklayınız.

5. Beren, Türkiye'den ve Nil Vadisi'nden seçtiği altı yerleşme için aşağıdaki bilgi kartlarını hazırlamıştır.

> ***A – Kahire (Mısır):*** *Nil'in deltaya ayrılmaya başladığı yerde kurulmuştur. Ülkenin başkentidir; devleti yöneten kurumlar ve yabancı ülkelerin büyükelçilikleri bu şehirde ve yakın çevresinde toplanmıştır.*
>
> ***B – Asvan (Mısır):*** *Nil'in ülkedeki güney kesimindedir. Çevredeki antik tapınakları görmek için her kış*

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

çok sayıda yabancı ziyaretçi gelir; nehir kıyısı oteller ve gezi gemileriyle doludur.

C – İskenderiye (Mısır): *Akdeniz kıyısında, ülkenin en işlek limanlarından birine sahiptir. Ülkeye deniz yoluyla gelen ve ülkeden giden yüklerin önemli bir bölümü burada gemilere yüklenir ya da gemilerden indirilir; liman, demir yolu ve kara yoluyla iç kesimlere bağlanır.*

D – Serinkale (Türkiye): *Tilova'nın ortasındadır. Çalışanların çoğu pamuk, mısır ve buğday tarlalarında çalışır; ilçenin çevresi sulama kanallarıyla örülüdür.*

E – Bakırtepe (Türkiye): *Bozdere Platosu'nun güneyindedir. Yerleşme, bakır cevherinin çıkarıldığı açık ocak ve yer altı galerilerinin çevresinde büyümüştür; çalışanların çoğu bu ocaklarda işçidir.*

F – Tilbaşı (Türkiye): *Tilova'nın kuzey ucundadır. Organize sanayi bölgesindeki fabrikalarda ovadan gelen pamuk iplik, kumaş ve hazır giyim ürünlerine dönüştürülür.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

5.1. Bilgi kartlarındaki yerleşmeleri, gelişiminde öne çıkan fonksiyona göre sınıflandırınız. Her yerleşmenin fonksiyonunu kartta yer alan gerekçesiyle birlikte yazınız.

5.2. Serinkale'de son on yılda bir üniversite yerleşkesi ve bir bölge hastanesi açılmış; ilçe, çevre ilçelerden öğrenci ve hasta almaya başlamıştır. İlçede çalışanların çoğu ise hâlâ tarımla geçinmektedir. Bu gelişmenin Serinkale'nin fonksiyonlarına etkisini "fonksiyonel çeşitlilik" ve "hâkim fonksiyon" kavramlarıyla açıklayınız.

Cevap anahtarı: çözdükten sonra okut.
Her maddenin tam puan ölçütü, kısmi ve sıfır puan durumu, olası yanıt. Kendini puanla, aynı sayfadan 40 dakikalık sayaçla yeniden çöz.

© 2026 Dubba. Bu yazılının soruları, şekilleri, puanlama anahtarı ve çözümleri Dubba'nın özgün eseridir (5846 sayılı FSEK); tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde ve değiştirilmeden çoğaltıp öğrencilere, sınıflara, okullara ve kurslara bedelsiz dağıtabilirsin; satılamaz, ücretli bir ürün ya da hizmette kullanılamaz, ticari amaçla kullanılamaz, başka sitede barındırılamaz, kaynak dubba.com.tr gösterilir. Telif Politikası 3. madde: dubba.com.tr/telif

DUBBA · OYSS HAZIRLIK **CEVAP ANAHTARI**

10. Sınıf Coğrafya Dersi 1. Dönem 2. Ortak Yazılı Sınavı · Senaryo 1

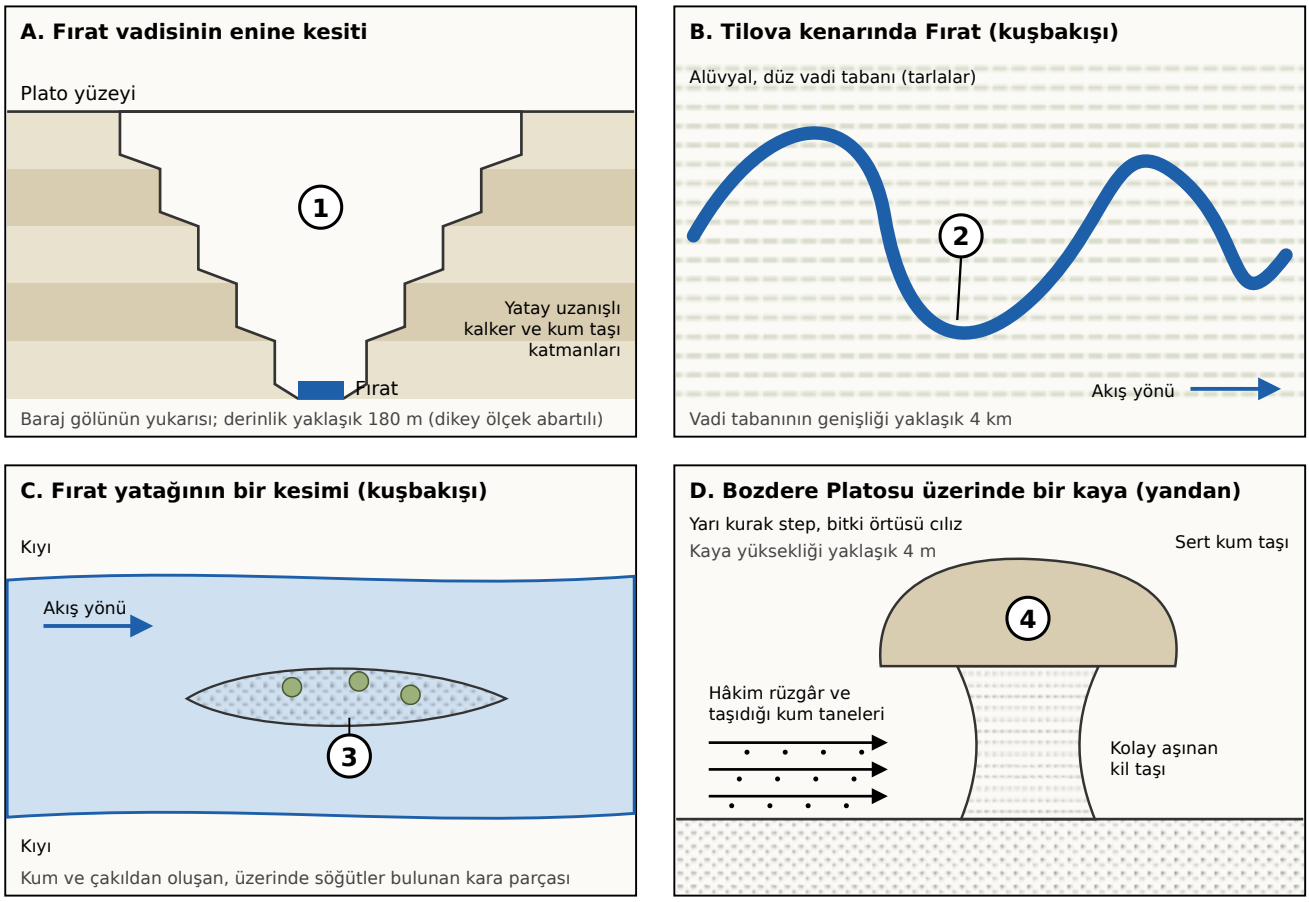
Süre: 40 dakika · Her sorunun puanı yanında yazılıdır.

Anahtar ve sorular çevrim içi

10. Sınıf Coğrafya · 1. Dönem 2. Ortak Yazılı (Senaryo 1)

1. Rojda, Fırat kıyısındaki Serinkale ilçesinde yaşamaktadır. Coğrafya dersinde sunacağı "Yakın çevremizin yer şekilleri" çalışması için ilçe çevresinde çektiği fotoğraflardan yararlanarak Şekil 1'deki şematik görünümleri hazırlamıştır.

Şekil 1. Serinkale çevresindeki bazı yer şekillerinin şematik çizimleri

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1.1. Şekil 1'de numaralarla gösterilen yer şekillerine ait aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Numara	Yer şeklinin adı	Oluşumunda etkili dış etken	Süreç (aşındırma / biriktirme)
1			
2			
3			
4			

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

1.2. 2 ve 4 numaralı yer şekillerinin nasıl oluştuğunu, şekildeki ortam koşullarıyla ilişkilendirerek açıklayınız.

2. Hakan'ın da bulunduğu öğrenci grubu, öğretmenleriyle birlikte Serinkale çevresinde yer şekillerini inceleyecekleri bir saha çalışması planlamıştır. Grubun hazırladığı ilk plan şöyledir:

- **Hazırlık ve planlama:** Gezi günü ve saati belirlendi, okul servisi ayarlandı.
- **Sahada uygulama:** Her durakta manzara fotoğrafı çekilecek.
- **Raporlama ve sunma:** Çekilen fotoğraflar okul panosuna asılacak.

Öğretmen bu planın, çalışmanın amacını karşılamadığını belirtmiştir. Grup, planını düzelttikten sonra gerçekleştirdiği gezide aşağıdaki gözlem notlarını almıştır.

> ***Durak 1 – Fırat'ın batı yamacı:*** *Yamaçta, nehir yatağından yaklaşık 12 ve 35 metre yukarıda iki düzlük basamak var. Basamakların üstü yuvarlaklaşmış, pürüzsüz çakıllar ve kumla örtülü.*
>
> ***Durak 2 – Tilova kenarında sürülmüş bir tarla (ağustos):*** *Rüzgârın kuvvetlendiği öğleden sonra tarladan toz bulutu kalkıyor. Tarlanın rüzgâra açık kesiminde ince toprak taneleri gitmiş, yüzeyde çakıl ve iri taneler kalmış.*
>
> ***Durak 3 – Bozdere Platosu eteği:*** *Seyrek çalıların rüzgâr almayan tarafında yarım metre yüksekliğe ulaşan kum yığınları oluşmuş.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

2.1. Grubun ilk planındaki her aşamaya, yer şekillerinin oluşumunda etkili aşınım ve birikim süreçlerini araştırma amacına uygun **ikişer** çalışma ekleyiniz.

2.2. Durak notlarından **ikisini** seçiniz. Seçtiğiniz her durak için notlardaki hangi gözlemin, orada etkili olan kuvveti ve aşınım ya da birikim sürecini kanıtladığını gerekçesiyle açıklayınız. Her biri için bu yerin gelecekte nasıl değişebileceğine ilişkin bir öngörüde bulununuz.

2.3. Gezide gözlenen yer şekillerinden birinin Türkiye için taşıdığı önemi yazınız. Bu varlığın korunmasına yönelik **iki** öneri veriniz.

3. Serinkale Kaymakamlığının hazırladığı tanıtım broşüründe ilçenin coğrafi özellikleri şöyle anlatılmaktadır:

> *Serinkale, Güneydoğu Anadolu'da, Fırat'ın doğu kıyısında yer alır. İlçe topraklarının güney yarısını eğimi çok az olan Tilova kaplar; ovanın toprağı Fırat'ın ve yan derelerinin uzun süre boyunca bıraktığı alüvyondan oluşur. İlçenin batısında, ovadan yaklaşık 250 metre yükselen Bozdere Platosu uzanır. Platonun yüzeyi düzdür ancak derin dere yataklarıyla parçalanmıştır; toprağı ince ve taşlıdır. Kuzeyde Fırat, yatay kalker katmanlarını yararak derin bir kanyon içinde akar; kanyonun aşağı kesimi yirmi yıl önce yapılan barajın gölü altında kalmıştır.*
>
> *Tilova'da sulama kanallarıyla pamuk, mısır ve buğday yetiştirilir; tarlalar geniştir ve makineyle işlenir. Plato köylerinde koyun ve keçi yetiştirilir, yer yer yalnız yağmura bağlı buğday ekilir. İlçe merkezini il merkezine bağlayan bölünmüş yol ile demir yolu ovadan geçer; plato köylerine dar ve virajlı yollarla ulaşılır. Kanyonun iki yakası arasındaki tek bağlantı, baraj gölü üzerindeki köprüdür. Ovadaki köyler kalabalıktır ve evleri birbirine yakındır; plato köyleri küçük ve dağınıktır. Son yıllarda baraj gölünde tekne gezileri düzenlenmeye başlanmış, ilçe merkezinin çevresindeki tarlalarda konut yapımı hızla artmıştır.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

3.1. Broşürdeki bilgilerden yararlanarak Serinkale'deki yeryüzü şekillerinin beşerî faaliyetlere etkilerini GZFT analiz tekniğine göre çözümleyiniz. Her bölüme, yer şekli ile beşerî faaliyet arasındaki ilişkiyi gösteren **birer** madde yazınız.

- **Güçlü yön:**
- **Zayıf yön:**
- **Fırsat:**
- **Tehdit:**

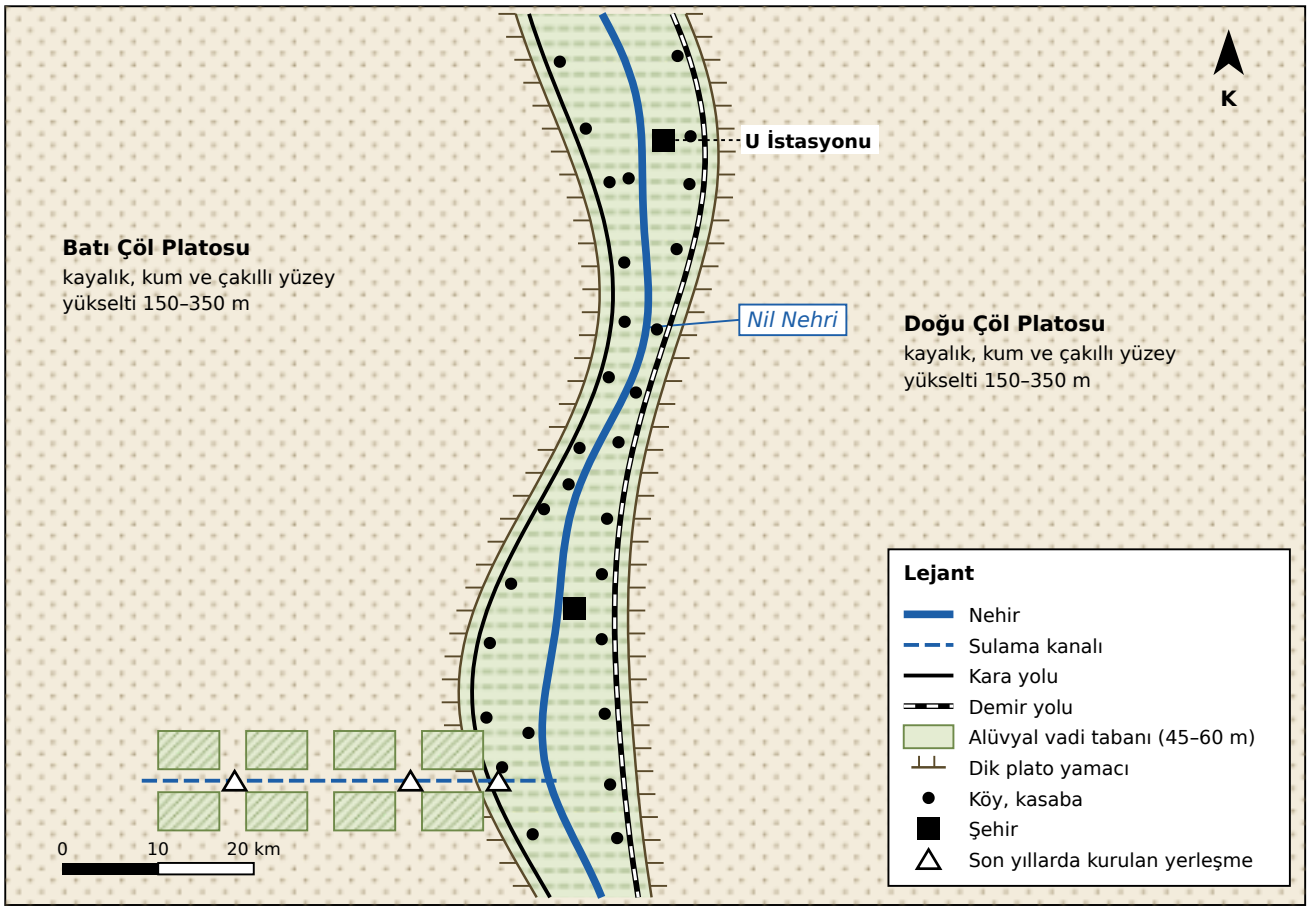
3.2. Beren, barajın yapılmasıyla Fırat vadisinde nelerin değiştiğini araştırmak istemektedir. Beren'in bu araştırmada kullanabileceği, insan faaliyetlerinin yeryüzü şekilleri üzerindeki etkisini sorgulayan **üç** soru yazınız.

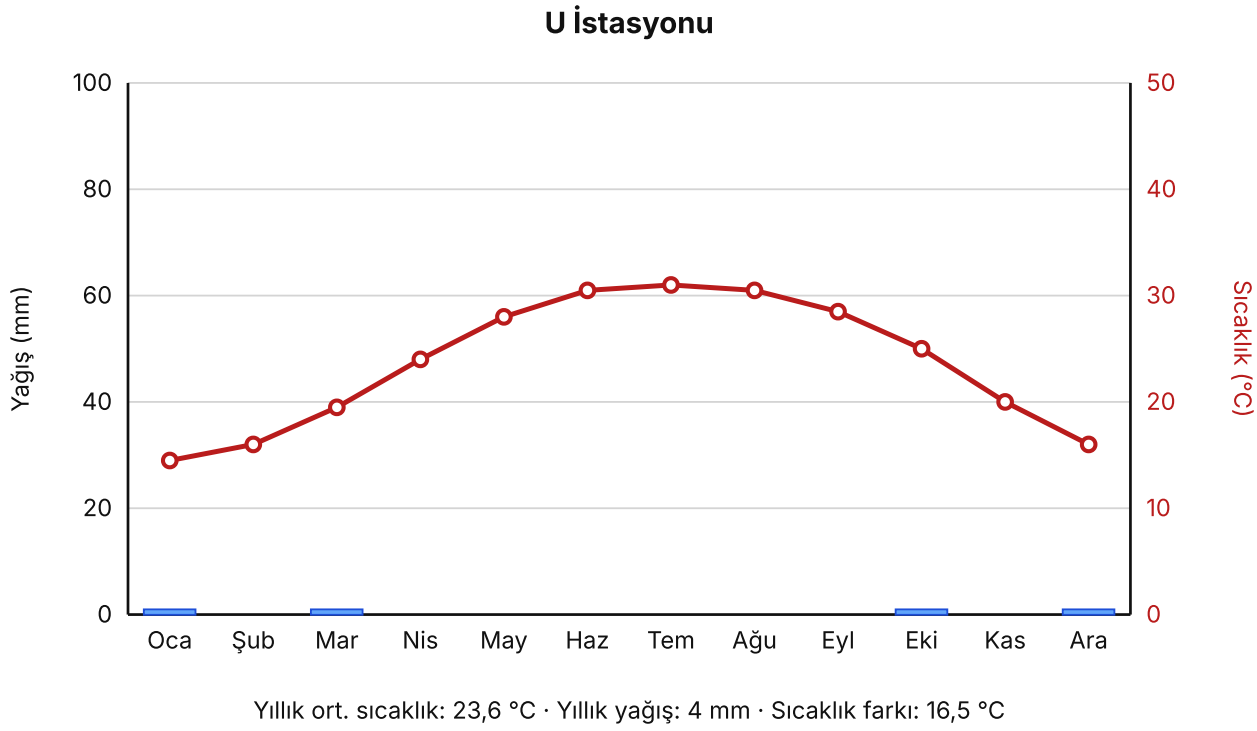
4. Rojda, Mısır'daki Nil Vadisi'nde yerleşmelerin dağılışını anlatan bir belgesel izlemiş ve aşağıdaki notları almıştır. Rojda notlarına vadinin bir kesimini gösteren şematik haritayı (Şekil 2) ve vadideki U İstasyonu'na ait iklim grafiğini (Şekil 3) eklemiştir.

> - *Vadide yaşayanların neredeyse tamamı nehrin iki yanındaki şeritte oturuyor; şeridin dışına çıkıldığında birkaç kilometre içinde yerleşmeler sona eriyor.*
> - *Vadi tabanındaki koyu renkli, ince taneli toprak, nehrin binlerce yıl boyunca taşkınlarla bıraktığı malzemeden oluşmuş. Platolarda toprak örtüsü yok denecek kadar ince; yüzey kum, çakıl ve çıplak kayalarla kaplı.*
> - *Vadi boyunca nehre paralel uzanan kara yolu ve demir yolu var; nehirde yük ve yolcu taşıyan gemiler çalışıyor.*
> - *Son yıllarda nehirden açılan bir sulama kanalıyla batı platosundaki çöl arazisinin bir bölümü tarıma açılmış, kanal boyunca yeni yerleşmeler kurulmuş.*

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

Şekil 2. Nil Vadisi'nin bir kesiminin şematik fiziki haritası

Şekil 3. U İstasyonu iklim grafiği

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

4.1. Yerleşmelerin vadi tabanında yoğunlaşıp platolarda neredeyse hiç bulunmamasını, Şekil 2, Şekil 3 ve notlardan yararlanarak **dört** doğal faktörle açıklayınız.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

4.2. Notlardan yararlanarak vadideki yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişiminde etkili olan **iki** beşerî faktörü belirleyiniz. Her birinin etkisini açıklayınız.

5. Beren, Türkiye'den ve Nil Vadisi'nden seçtiği altı yerleşme için aşağıdaki bilgi kartlarını hazırlamıştır.

> ***A – Kahire (Mısır):*** *Nil'in deltaya ayrılmaya başladığı yerde kurulmuştur. Ülkenin başkentidir; devleti yöneten kurumlar ve yabancı ülkelerin büyükelçilikleri bu şehirde ve yakın çevresinde toplanmıştır.*
>
> ***B – Asvan (Mısır):*** *Nil'in ülkedeki güney kesimindedir. Çevredeki antik tapınakları görmek için her kış çok sayıda yabancı ziyaretçi gelir; nehir kıyısı oteller ve gezi gemileriyle doludur.*
>
> ***C – İskenderiye (Mısır):*** *Akdeniz kıyısında, ülkenin en işlek limanlarından birine sahiptir. Ülkeye deniz yoluyla gelen ve ülkeden giden yüklerin önemli bir bölümü burada gemilere yüklenir ya da gemilerden indirilir; liman, demir yolu ve kara yoluyla iç kesimlere bağlanır.*
>
> ***D – Serinkale (Türkiye):*** *Tilova'nın ortasındadır. Çalışanların çoğu pamuk, mısır ve buğday tarlalarında çalışır; ilçenin çevresi sulama kanallarıyla örülüdür.*
>
> ***E – Bakırtepe (Türkiye):*** *Bozdere Platosu'nun güneyindedir. Yerleşme, bakır cevherinin çıkarıldığı açık ocak ve yer altı galerilerinin çevresinde büyümüştür; çalışanların çoğu bu ocaklarda işçidir.*
>
> ***F – Tilbaşı (Türkiye):*** *Tilova'nın kuzey ucundadır. Organize sanayi bölgesindeki fabrikalarda ovadan gelen pamuk iplik, kumaş ve hazır giyim ürünlerine dönüştürülür.*

Buna göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.

5.1. Bilgi kartlarındaki yerleşmeleri, gelişiminde öne çıkan fonksiyona göre sınıflandırınız. Her yerleşmenin fonksiyonunu kartta yer alan gerekçesiyle birlikte yazınız.

5.2. Serinkale'de son on yılda bir üniversite yerleşkesi ve bir bölge hastanesi açılmış; ilçe, çevre ilçelerden öğrenci ve hasta almaya başlamıştır. İlçede çalışanların çoğu ise hâlâ tarımla geçinmektedir. Bu gelişmenin Serinkale'nin fonksiyonlarına etkisini "fonksiyonel çeşitlilik" ve "hâkim fonksiyon" kavramlarıyla açıklayınız.

Puanlama anahtarı ve örnek cevaplar Dubba'nın hazırladığı örneklerdir; resmî değerlendirme ölçütleri ODSGM ve okulun tarafından belirlenir.

Soru – Öğrenme Çıktısı – Beceri

Soru	Öğrenme çıktısı	Beceri
1	COĞ.10.3.3. Yeryüzü şekillerinin oluşumunu aşınım ve birikim süreçleri açısından çözümleyebilme	KB2.4. Çözümleme
2	COĞ.10.3.4. Yeryüzü şekillerinin oluşumunda doğal süreçlerin etkilerini saha/sanal saha çalışmalarıyla araştırabilme	SBAB9. Coğrafi Gözlem ve Saha Çalışması
3	COĞ.10.3.5. Yakın çevresindeki yeryüzü şekilleri ile beşerî faaliyetler arasındaki etkileşimi sorgulayabilme	SBAB8. Coğrafi Sorgulama
4	COĞ.10.4.1. Yerleşme yeri seçiminde ve yerleşmelerin gelişiminde etkili olan coğrafi faktörleri sorgulayabilme	SBAB8. Coğrafi Sorgulama
5	COĞ.10.4.2. Türkiye ve dünyadaki yerleşmeleri fonksiyonlarına göre sınıflandırabilme	KB2.5. Sınıflandırma

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

Puanlama Tablosu

1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2	5.1	5.2	Toplam
12	8	6	8	4	12	6	12	8	18	6	100

Çözümler ve Puanlama Anahtarı

1.1. TAM PUAN (12 PUAN)

Tabloda 12 hücre vardır; her doğru hücre 1 puan (değerler sekil1.py başındaki sabitlerden).

Numara	Yer şeklinin adı	Dış etken	Süreç
1	Kanyon vadi	Akarsu (Fırat)	Aşındırma
2	Menderes (büklüm)	Akarsu	Aşındırma ve biriktirme (dış kıyıda aşındırma, iç kıyıda biriktirme)
3	Irmak adası	Akarsu	Biriktirme
4	Mantar kaya	Rüzgâr	Aşındırma (yüzey aşındırması / abrazyon)

KISMİ PUAN: Her doğru hücre 1 puan alır. 1 için "vadi" ya da "derin vadi" yazılırsa ad hücresine puan verilmez; "boğaz (yarma) vadi" kabul edilmez (şekilde dağ sırasını yaran değil, yatay katmanlarda basamaklı yamaçlı vadi vardır). 2 için "büklüm" ya da "menderes" kabul edilir; numara akarsu büklümünü gösterdiği için "alüvyal tabanlı vadi" ad hücresinde puan almaz. 2'nin süreç hücresinde yalnız "aşındırma" ya da yalnız "biriktirme" yazılırsa o hücre puan almaz. Etken doğru, süreç yanlışsa yalnız etken hücresi puan alır.

SIFIR PUAN: Etkenin karıştırılması (ör. mantar kayayı akarsuya, kanyonu ya da ırmak adasını rüzgâra bağlamak) ilgili etken hücresi için 0 puandır; tablonun boş bırakılması.

1.2. TAM PUAN (8 PUAN)

Puan dağılımı 4+4.

- **2 – Menderes (4 puan):** Tilova kenarında vadi tabanı geniş ve düzdür; eğim çok azaldığı için Fırat'ın akış hızı ve aşındırma gücü düşer. Nehir taban seviyesine yaklaştığından derine aşındırma yavaşlar, yana aşındırma artar ve vadi tabanı genişler. Yavaş akan nehir büklümler çizerek akar; büklümün bir kıyısını aşındırıp kopardığı malzemeyi karşı kıyıda biriktirdikçe büklümler büyür ve menderesler oluşur.
- **4 – Mantar kaya (4 puan):** Bozdere Platosu yarı kurak step koşullarındadır, bitki örtüsü cılızdır; bu nedenle rüzgâr burada etkili bir şekillendirici dış etkendir. Rüzgârın taşıdığı iri kum taneleri sıçrayarak yere yakın taşınır ve kayanın alt kesimine çarparak onu aşındırır (yüzey aşındırması). Alt kesimdeki kil taşı kolay aşındığı için hızla oyulup incelir, üstteki sert kum taşı ise dayanır; böylece dar bir sap üzerinde geniş bir başlık bulunan mantar biçimli kaya oluşur.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

KISMİ PUAN: Her yer şekli için: oluşum neden-sonuç ilişkisiyle tam açıklanırsa 4 puan; süreç doğru ama eksik açıklanırsa (ör. menderes için yalnız "eğim azalınca akarsu kıvrılarak akar", mantar kaya için yalnız "rüzgâr kayanın altını aşındırır" deyip kayaç farkına ya da kumun yere yakın taşınmasına değinilmezse) 2 puan; yalnız etken ve süreç türü yazılırsa (ör. "akarsu aşındırması ve biriktirmesi") 1 puan.

SIFIR PUAN: Etkenin karıştırılması (menderesin rüzgâra, mantar kayanın akarsuya ya da çözünmeye bağlanması), oluşumun şekildeki ortamla çelişen biçimde açıklanması (ör. menderesin dik yamaçlı dar vadide hızlı akışla oluştuğunun yazılması) ya da cevabın boş bırakılması.

2.1. TAM PUAN (6 PUAN)

Her aşama için iki çalışma; her doğru çalışma 1 puan. Olası cevaplar (her aşamadan ikisi yeterlidir):

- **Hazırlık ve planlama:** Gezi güzergâhını ve durakları incelenecek yer şekillerine göre belirlemek; sahayla ilgili ön bilgi toplayıp taslak gezi planı hazırlamak; defter, kalem, bölge haritası, fotoğraf makinesi ve uygun kıyafetleri hazırlamak; her durakta cevap aranacak soruları yazmak.
- **Sahada uygulama:** Duraklardaki yer şekillerini gözlemleyip özelliklerini (biçim, malzeme, büyüklük, konum) not etmek; bu yer şekillerinin oluşumunda hangi kuvvetin etkili olduğu ve aşınım-birikim süreçlerinin ne ölçüde rol oynadığı hakkında bilgi toplamak; fotoğrafları neyi gösterdiğini not ederek çekmek; gözlenen doğal varlıkların önemini ve nasıl korunabileceğini belirlemek.
- **Raporlama ve sunma:** Toplanan bilgilerle yer şekillerinin oluşumundaki aşınım ve birikim süreçlerini çözümlemek; bu yer şekillerinin gelecekte nasıl değişebileceğine ilişkin öngörüler yazmak; yer şekillerinin Türkiye için önemini belirtmek; verileri ve öngörüleri bir ürün dosyasında toplayıp sınıfla paylaşmak.

KISMİ PUAN: Her aşamaya uygun yazılan her çalışma 1 puan alır; her aşamadan en fazla 2 puan verilir. Doğru çalışmanın yanlış aşamaya yazılması o çalışma için 0 puandır.

SIFIR PUAN: Planda zaten bulunan çalışmaların (gezi günü, servis, manzara fotoğrafı, panoya asma) tekrar yazılması; yer şekilleriyle ilgisiz çalışmalar (ör. "yemek listesi hazırlamak") yazılması ya da cevabın boş bırakılması.

2.2. TAM PUAN (8 PUAN)

Seçilen her durak 4 puan (kanıt olan gözlem 1, kuvvet ve süreç çıkarımı 2, öngörü 1). Hangi iki durağın seçildiği fark etmez; yer şeklinin adının yazılması zorunlu değildir.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

- **Durak 1 – Taraça (seki):** Kanıt: basamakların üstündeki yuvarlaklaşmış, pürüzsüz çakıl ve kum. Etken akarsudur (Fırat). Basamaklar nehrin eski vadi tabanının kalıntılarıdır; üstlerindeki yuvarlak çakıllar ve kum, nehrin o dönemde bu yükseklikte aktığını ve biriktirme yaptığını gösterir. Taban seviyesi değişince (tektonik yükselme ya da iklim değişikliği) akış hızı artmış, nehir kendi tabanını derine aşındırarak yeni bir vadi açmış; eski taban yamaçta basamak olarak kalmıştır. İki basamak, bu olayın iki kez yaşandığını gösterir. **Öngörü:** Nehir derine aşındırmayı sürdürürse daha alçakta yeni bir basamak oluşabilir; yamaç aşındıkça eski basamaklar daralıp zamanla ortadan kalkabilir.
- **Durak 2 – Süpürme (deflasyon):** Kanıt: rüzgârla kalkan toz bulutu ve ince taneler gidince yüzeyde kalan çakıl ve iri taneler. Etken rüzgârdır. Bitki örtüsü kaldırılmış kuru tarlada rüzgâr, ince taneleri havada asılı olarak ya da sürükleyerek götürür; geride iri taneli çakıllı bir örtü kalır (çöl kaldırımına benzeyen yüzey). Süreç aşındırmadır. **Öngörü:** Tarla çıplak bırakılmaya devam ederse ince ve verimli üst toprak giderek azalır, çakıllı yüzey genişler ve tarlanın verimi düşer.
- **Durak 3 – Kumul (kum yığını):** Kanıt: kum yığınlarının yalnız çalıların rüzgâr almayan tarafında bulunması. Etken rüzgârdır. Rüzgârın sıçratarak taşıdığı kum taneleri, çalı gibi bir engelle karşılaşınca hızı azalan rüzgârdan düşer ve engelin arkasında birikir. Süreç biriktirmedir. **Öngörü:** Kum birikimi sürdükçe yığınlar büyüyüp birleşerek daha büyük kumullar oluşturabilir; çalılar yok edilirse kum dağılıp başka yerlere taşınabilir.

KISMİ PUAN: Her durak için: kanıt olan gözlem doğru gösterilir ama kuvvet-süreç çıkarımı eksikse (ör. yalnız "rüzgâr aşındırması") kanıt 1 + çıkarım 1 puan; kanıt gösterilmeden kuvvet ve süreç doğru açıklanırsa 2 puan; öngörü durağın sürecine uygun ise 1 puan.

SIFIR PUAN: Etkenin karıştırılması (ör. taraçayı rüzgâra, kum yığınlarını akarsuya bağlamak) o durak için 0 puandır; öngörünün süreçle ilgisiz olması (ör. "deprem olabilir") öngörü için 0 puandır; cevabın boş bırakılması.

2.3. TAM PUAN (4 PUAN)

Puan dağılımı 2+1+1.

- **Önem (2 puan):** Örneğin Fırat kanyonu ve yamaçtaki taraçalar, nehrin geçmişte nasıl aktığına ve arazinin nasıl şekillendiğine dair bilgi veren bilimsel değeri olan, manzarasıyla turizme kaynak olabilecek doğal varlıklardır; Tilova'nın alüvyal toprakları ise ülkenin tarımsal üretimi için değerli bir zenginliktir. Seçilen yer şeklinin önemi gerekçesiyle yazılmalıdır.
- **Öneriler (1+1 puan):** Kanyon kenarında ve taraçalarda taş ocağı açılmasına ve plansız yapılaşmaya izin verilmemesi; alanın koruma altına alınıp ziyaretçi yollarının ve seyir noktalarının belirlenmesi; ovadaki tarlaların hasattan sonra çıplak bırakılmaması ve tarla kenarlarına rüzgâr perdesi olarak ağaç dikilmesi; plato eteğindeki çalıların kesilmemesi; halkı ve ziyaretçileri bilgilendiren tabelalar konması. Herhangi ikisi yeterlidir.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

KISMİ PUAN: Önem yazılıp gerekçelendirilmezse (ör. yalnız "önemlidir, güzeldir") 1 puan; her uygun öneri 1 puan.

SIFIR PUAN: Önemin gezideki yer şekilleriyle ilişkilendirilmemesi, önerilerin korumayla ilgisiz olması ya da cevabın boş bırakılması.

3.1. TAM PUAN (12 PUAN)

Puan dağılımı 3+3+3+3. Her bölümde yer şekli ile beşerî faaliyet arasında ilişki kurulmalıdır. Olası cevaplar (her bölümde biri yeterlidir):

- **Güçlü yön:** Tilova'nın geniş, düz ve alüvyal yüzeyi sulu ve makineli tarımı kolaylaştırır, verimi artırır; düzlük arazi bölünmüş yol ve demir yolunun kolay ve düşük maliyetle yapılmasını sağlamıştır; ovada yerleşmeler kalabalık ve toplu olarak gelişebilmiştir.
- **Zayıf yön:** Bozdere Platosu'nun derin dere yataklarıyla parçalanmış yüzeyi ve ince, taşlı toprağı tarımı yağmura bağlı buğday ve hayvancılıkla sınırlar; engebe nedeniyle plato köylerine ancak dar ve virajlı yollarla ulaşılır, köyler küçük ve dağınık kalmıştır; kanyonun iki yakası arasında tek bir geçiş bulunur.
- **Fırsat:** Kanyon ve baraj gölünün manzarası tekne gezileriyle turizmin gelişmesine olanak verir; ovanın düzlüğü yeni ulaşım hatları ve tesisler kurmaya elverişlidir.
- **Tehdit:** Düz ve ulaşımı kolay ova, konutların verimli tarım alanlarına yayılmasına yol açmaktadır; böylece alüvyal tarım toprakları azalabilir. Tarım ve yapılaşma nedeniyle bitki örtüsünün azalması plato yamaçlarında erozyon riskini artırabilir.

KISMİ PUAN: Her bölüm için: yer şekli-faaliyet ilişkisi neden-sonuçla tam kurulursa 3 puan; ilişki doğru ama eksik kurulursa 2 puan; yalnız durum tespiti yapılırsa (ör. "ovada pamuk yetişir") 1 puan. Doğru bir maddenin yanlış bölüme yazılması (ör. zayıf yönü fırsat olarak yazmak) o bölüm için 1 puan alır.

SIFIR PUAN: Maddenin yalnız iklimle açıklanması (ör. "sıcak olduğu için pamuk yetişir"), yer şekliyle ilgisi kurulmayan madde yazılması ya da bölümün boş bırakılması.

3.2. TAM PUAN (6 PUAN)

Her uygun soru 2 puan. Olası sorular:

- Baraj gölü kanyonun aşağı kesimini doldurduktan sonra nehrin akışında ve vadinin görünümünde neler değişmiştir?
- Baraj, Fırat'ın taşıdığı alüvyonun Tilova'ya ve aşağı kesimlere ulaşmasını nasıl etkilemiştir?
- Baraj gölünün kıyılarında yamaçların aşınmasında ya da toprak kaymalarında bir değişim olmuş mudur?
- Göl suyunun kanyonu doldurması, eski taraçaların ve kanyon yamaçlarının görünümünü nasıl değiştirmiştir?
- Barajın yapılmasıyla vadideki yer şekillerinde görülen değişimler, çevredeki yerleşme ve ulaşımı nasıl etkilemiştir?

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

KISMİ PUAN: Soru biçiminde olan ve barajla (insan faaliyeti) yer şekli arasındaki etkiyi sorgulayan her soru 2 puan alır; soru biçiminde olup yalnız barajı ya da yalnız bir yer şeklini soran, ikisini ilişkilendirmeyen soru (ör. "Baraj ne zaman yapıldı?") 1 puan alır.

SIFIR PUAN: Soru biçiminde olmayan ifade (yargı cümlesi), barajla ve yer şekilleriyle ilgisiz soru ya da cevabın boş bırakılması. Aynı sorunun farklı sözcüklerle tekrar yazılması ikinci kez puan almaz.

4.1. TAM PUAN (12 PUAN)

Puan dağılımı 3+3+3+3 (değerler sekil2.py sabitlerinden ve sekil3/hesap.json'dan).

- **İklim (3 puan):** U İstasyonu'nda yıllık yağış yalnız 4 mm'dir, her ay kuraktır; yaz ortalamaları 30 °C'yi aşar (Temmuz 31 °C), yıllık ortalama 23,6 °C'dir. Çöl iklimi koşullarında yağışa dayalı tarım ve yaşam mümkün olmadığı için platolarda yerleşme hemen hemen yoktur.
- **Su kaynakları (3 puan):** Yağış olmadığından tek sürekli su kaynağı Nil'dir; içme, kullanma ve sulama suyuna ancak nehrin yakınında ulaşılabildiği için yerleşmeler nehrin iki yanında dizilmiştir.
- **Toprak yapısı (3 puan):** Vadi tabanı nehrin taşkınlarla bıraktığı ince taneli, verimli alüvyonla kaplıdır ve tarıma çok elverişlidir; platolarda ise toprak yok denecek kadar incedir, yüzey kum, çakıl ve kayadır. Tarım yapılabilen verimli topraklar yerleşmeyi vadi tabanına çekmiştir.
- **Topoğrafya (yer şekilleri) (3 puan):** Vadi tabanı alçak (45–60 m) ve düzdür; tarla açmaya, yerleşmeye ve yol yapmaya uygundur. Vadiyi çevreleyen platolar 150–350 m yükseltide, kayalık ve dik yamaçlarla vadiden ayrılır; bu yamaçlar yerleşmenin yayılmasını sınırlar.

KISMİ PUAN: Her faktör için: faktör adı doğru ve şekil/notlardaki veriyle neden-sonuç ilişkisi kurulmuşsa 3 puan; ilişki doğru ama veriyle desteklenmemiş ya da eksikse 2 puan; yalnız faktör adı yazılmışsa (ör. "su kaynakları") 1 puan.

SIFIR PUAN: Beşerî faktörlerin (ulaşım, teknoloji) doğal faktör olarak yazılması; kitapta ve verilerde dayanağı olmayan faktör yazılması (ör. "kara ve denizlerin dağılışı", "gür ormanlar"); Şekil 3 ile çelişen ifade (ör. "yağış fazla olduğu için"); cevabın boş bırakılması.

4.2. TAM PUAN (8 PUAN)

Puan dağılımı 4+4 (her faktör: ad 1, açıklama 3). Olası cevaplar (ikisi yeterlidir):

- **Ulaşım olanakları:** Vadi boyunca nehre paralel kara yolu ve demir yolu uzanır, nehirde gemiler yük ve yolcu taşır. Ulaşımın kolay olması ekonomik faaliyetleri çeşitlendirir, iş gücü talebini artırır; bu da vadideki yerleşmelerin büyümesini sağlar.
- **Bilim ve teknolojideki gelişmeler:** Nehirden açılan sulama kanalı, su olmadığı için yerleşme kurulamayan çöl platosuna su götürmüştür; arazi tarıma açılmış ve kanal boyunca yeni yerleşmeler kurulmuştur (Şekil 2'deki yeni yerleşmeler).
- **Ekonomik faaliyetler:** Vadideki verimli topraklarda ve kanalla açılan yeni alanlarda yapılan tarım, insanların geçimini sağlayarak yerleşmelerin kurulmasına ve gelişmesine katkı verir.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

KISMİ PUAN: Faktör adı doğru, açıklama eksikse ad 1 + açıklama 1 puan; faktör adı yazılmamış ama etkisi notlardaki bilgiyle doğru açıklanmışsa 2 puan; yalnız faktör adı yazılırsa 1 puan.

SIFIR PUAN: Doğal faktörlerin (iklim, su, toprak) beşerî faktör olarak yazılması; notlarda dayanağı olmayan faktör yazılması (ör. göçler ya da şehrin tarihî önemi); cevabın boş bırakılması.

5.1. TAM PUAN (18 PUAN)

Her yerleşme 3 puan (fonksiyon 1, gerekçe 2).

- **A – Kahire: Yönetim fonksiyonu.** Şehir ülkenin başkentidir; devleti yöneten kurumlar ve yabancı ülkelerin büyükelçilikleri burada toplanmıştır.
- **B – Asvan: Turizm fonksiyonu.** Antik tapınakları görmek için her kış çok sayıda yabancı ziyaretçi gelir; oteller ve gezi gemileri şehrin gelişiminde öne çıkar.
- **C – İskenderiye: Ulaşım fonksiyonu (deniz yolu).** Ülkenin en işlek limanlarından biridir; deniz yoluyla gelen ve giden yüklerin önemli bir bölümü burada gemilere yüklenip indirilir ve liman demir yolu-kara yoluyla iç kesimlere bağlanır. Kitap ulaşım fonksiyonunu insanların ve yüklerin ulaşım sistemleriyle yer değiştirmesi, ticaret fonksiyonunu ürünlerin alınıp satılması olarak tanımlar; kartta alım-satım bilgisi yoktur. Bu nedenle tek doğru cevap ulaşımdır: "ticaret" yazılırsa fonksiyon puanı verilmez, gerekçe karttaki taşımacılık bilgisini gösteriyorsa 1 puan alır.
- **D – Serinkale: Tarım fonksiyonu.** Çalışanların çoğu ovadaki pamuk, mısır ve buğday tarlalarında çalışır; sulama kanallarıyla sulu tarım yapılır.
- **E – Bakırtepe: Madencilik fonksiyonu.** Yerleşme, bakır cevherinin çıkarıldığı ocakların çevresinde büyümüştür; çalışanların çoğu ocak işçisidir.
- **F – Tilbaşı: Sanayi fonksiyonu.** Fabrikalarda ham madde olan pamuk iplik, kumaş ve hazır giyime dönüştürülür; organize sanayi bölgesi yerleşmenin gelişiminde belirleyicidir.

KISMİ PUAN: Fonksiyon doğru, gerekçe yazılmazsa 1 puan; fonksiyon doğru, gerekçe karttaki bilgiye dayanmayan genel bir ifadeyse (ör. "büyük şehir olduğu için") 2 puan; fonksiyon yanlış ama gerekçe karttaki doğru bilgiyi gösteriyorsa 1 puan.

SIFIR PUAN: Kitaptaki on fonksiyon dışında bir kategori yazılması (ör. "liman şehri", "başkent şehri") ve gerekçenin kartla ilgisiz olması; cevabın boş bırakılması.

5.2. TAM PUAN (6 PUAN)

Puan dağılımı 2+2+2.

- **Eklenen fonksiyonlar (2 puan):** Üniversite yerleşkesiyle eğitim ve kültürel fonksiyon, bölge hastanesiyle sağlık fonksiyonu Serinkale'nin fonksiyonlarına eklenmiştir.
- **Fonksiyonel çeşitlilik (2 puan):** Kuruluşunda tarım fonksiyonu öne çıkan yerleşmeye yeni fonksiyonlar eklendiği için fonksiyonel çeşitliliği artmıştır; çevre ilçelere hizmet vermeye başlaması bölgesel etkisini de artırır.
- **Hâkim fonksiyon (2 puan):** Çalışanların çoğu hâlâ tarımla geçindiği için tarım, yerleşmenin gelişimine en çok katkı veren baskın fonksiyon olarak hâkim fonksiyon olmayı sürdürmektedir.

© 2026 Dubba · Tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde bedelsiz dağıtılabilir; satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. dubba.com.tr/telif

KISMİ PUAN: Yeni fonksiyonlardan yalnız biri doğru adlandırılırsa 1 puan; fonksiyonel çeşitliliğin arttığı yazılıp nedeni (yeni fonksiyonların eklenmesi) belirtilmezse 1 puan; hâkim fonksiyon doğru belirtilip gerekçesi yazılmazsa 1 puan.

SIFIR PUAN: Hâkim fonksiyonun eğitim ya da sağlık olarak belirtilmesi hâkim fonksiyon bölümü için 0 puandır; fonksiyonel çeşitliliğin azaldığının yazılması; kavramların hiç kullanılmaması ya da cevabın boş bırakılması.

© 2026 Dubba. Bu yazılının soruları, şekilleri, puanlama anahtarı ve çözümleri Dubba'nın özgün eseridir (5846 sayılı FSEK); tüm hakları saklıdır. Bütün hâlde ve değiştirilmeden çoğaltıp öğrencilere, sınıflara, okullara ve kurslara bedelsiz dağıtabilirsin; satılamaz, ücretli bir ürün ya da hizmette kullanılamaz, ticari amaçla kullanılamaz, başka sitede barındırılamaz, kaynak dubba.com.tr gösterilir. Telif Politikası 3. madde: dubba.com.tr/telif